

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ ЛЕКСИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙ ГРУПИ «СПІВЧУТТЯ» В ПОЛЬСЬКІЙ, РОСІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Статтю присвячено дослідженню етимології й розвитку семантики назв емоцій групи «Співчуття» в польській, російській та українській мовах. У статті зосереджено увагу на іменникових та дієслівних лексемах. Як свідчать етимологічні дані, номінація емоцій групи «Співчуття» у польській, російській та українській мовах відбувалася на основі праслов'янських форм **čuti*, **žalb* < **gěl-*, **bolěti*, **milь*, **srьdьce*, **stradati*, **trpěti*, **ljutь*, **čestь*. Більшість назв у порівнюваних мовах не має значних семантичних відмінностей в історичних та в сучасних словниках.

Ключові слова: етимологія, семантична еволюція, значення, дефініція, континуант.

Дослідження лексики емоцій значно активізувалося в мовознавстві в останні десятиліття. Ономазіологічне вивчення емотивної лексики слов'янських мов показує, що, незважаючи на спільність праформ, кожна мова реалізує нове структурне і семантичне наповнення праслов'янських етимонів, викликане специфікою національної мови, культури та лінгвоментальної природи мовців. Аналіз генетичних коренів сучасних назв дає можливість пізнати ту глибинну інформацію, яка зберігалася в них протягом віків і яка переносилася на нові найменування й похідні утворення. Як зауважує П. О. Селігей, етимологічні розвідки повинні обов'язково містити відомості про внутрішню форму слова та про послідовність семантичних змін, яких слово зазнало протягом дальшого періоду свого розвитку¹. Метою нашої статті є порівняльний аналіз етимологічних даних, первісної мотивації та значеннєвої еволюції лексики, яка позначає емоції групи «Співчуття» в польській, російській та українській мовах.

У статті ми зосередимо увагу на дієслівних та іменникових лексемах. Як свідчать етимологічні дані, номінація емоцій групи «Співчуття» у польській, російській та українській мовах відбувалася на основі праслов'янських форм **čuti*, **žalb* < **gěl-*, **bolěti*, **milь*, **srьdьce*, **stradati*, **trpěti*, **ljutь*, **čestь*.

Емотивні континуанти псл. **čuti*. В «Етимологічному словнику української мови» назви укр. *співчувати*, *співчуття*, *спочувати*, *спочуття*, рос. *сочувствовать*, *сочувствие*, п. *współczuć*, *współczucie* розглядаються як кальки лат. *compassio* 'співчуття', *compatior* 'співчую, страждаю разом' та гр. *συμπάθεια* 'співчуття', *συμπαθέω* 'співчую, страждаю разом' (утворених за допомогою префікса *συμ-* 'спів-, разом' від основи іменника *πάθη* 'страждан-

¹ Селігей П. О. Внутрішня форма назв емоцій в українській мові : Автореф. дис. ... канд. філол. наук.— К., 2001.— С. 10.

ня, хвороба') (ЕСУМ, V, 373). Досліджувані назви, в основі яких лежить псл. **čuti*, згідно з етимологічними даними, не містять семи 'страждати разом з іншим', наявної в латинських і грецьких відповідниках, пор.: **čuti*, **čujo* 'діставати чуттєвих вражень, усвідомлювати, розуміти, стежити; не спати, пильнувати' з іє. **keu-* 'звертати увагу, спостерігати, діставати чуттєві враження' (Boryś, 102; ЕСУМ, VI, 358–359; Цыганенко, 487). У семантичній структурі п. *współczuć*, *współczucie*, рос. *сочувствовать*, *сочувствие*, укр. *співчувати*, *співчуття*, *спочувати*, *спочуття* можна виділити лише сему 'відчувати разом з іншим'. Підтвердженням цього є тлумачення емотивних похідних псл. **čuti* в історичних словниках, пор.: п. *współczuć* «czuć wspólnie z kim, czuć to samo, co i kto inny» (SJP-Wil, II, 1911), *spółczuć*, *współczucie* «czuć wespół z kim innym» (SJP-War, VI, 331), *współczucie* «(1) czucie czyjego smutku, utrapienia, politowanie pochodzące z dzielenia czyjego smutku, sympatia» (SJP-Wil, II, 1911), *współczucie* «(1) spółczucie; 2) współzgodność, współczulość, spółczucie, sympatia» (SJP-War, VII, 749), *spółczucie* «odczuwanie wrażeń, zwłaszcza przykrych, osoby drugiej, tkliwość wobec przykrości osób drugih, litość» (там же, VI, 331); рос. *сочувствовать* «быть с кем-нибудь в сочувствии» (СЦСРЯ, IV, 197), *сочувствовать* «чувствовать согласно, сообща, заодно; понимать, мыслить одинаково; склоняться к кому по чувству, приятни, любви; сострадать» (Даль, IV, 285), *сочувствие* «одинаковое с кем-нибудь чувствование, взаимное друг с другом расположение, сердечное влечение друг к другу» (СЦСРЯ, IV, 197), *сочувствие* «взаимная дружба, привязанность, любовь, расположение, влечение, сострастие, симпатия; одинаковые чувства с кем; незримая духовная, нравственная связь, которая сказывается невольно чувством; безотчетное угадывание, знанье» (Даль, IV, 285); укр. *спочувати* «(1) чувствовать, почувствовать; 2) сочувствовать, посочувствовать», *спочуття* «чувство, чувствование, сочувствие» (Грінч., IV, 187–188).

У сучасних словниках у дефініціях польських лексем виділяються значення 'чуйно ставитися до чужого страждання, нещастя', 'чуйне ставлення до чужого страждання, нещастя', пор.: п. *współczuć* «solidaryzować się uczuciowo z kimś cierpiącym, z kimś, kogo spotkało nieszczęście, komu się nie powiodło; litować się, ubolewać nad kimś», *współczucie* «uczuciowa solidarność z osobą cierpiącą, litość, ubolewanie okazywane komuś nieszczęśliwemu» (USJP), у дефініціях російських та українських лексем — 'чуйно ставитися до чужого горя, переживання', 'чуйне ставлення до чужого горя, переживання', пор.: рос. *сочувствовать* «(1) относиться с участием к горю, переживаниям кого-либо», *сочувствие* «(1) отзывчивое, участливое отношение к горю, переживаниям кого-либо; сострадание» (ССРЛЯ, XIV, 450–452), укр. *співчувати* «(1) чуйно ставитися до чийого-небудь горя, до чийхсь переживань», *співчуття* «(1) чуйне ставлення до чийого-небудь горя, до чийхсь переживань; почуття жалю, викликане чийм-небудь нещастям, горем; жаль, висловлений усно або письмово з приводу нещастя, горя, що спіткали кого-небудь» (СУМ, IX, 522). Слід зауважити, що в сучасній польській мові лексеми *współczuć*, *współczucie* фактично є моносемантами, друге, застаріле значення дієслова *współczuć*, яке вказує на емпатію без конкретизації почуття, подано лише у словнику за ред. В. Дорошевського, пор.: «(2) *daw.* czuć tak samo, to samo, co inni» (SJPD, IX, 1323). В українській і російській мовах іменникові й дієслівні назви мають друге значення, пов'язане з доброзичливим, прихильним ставленням до кого- чи чого-небудь, зі схваленням чогось (СУМ, IX, 522), (ССРЛЯ, XIV, 451–452). Третє, застаріле значення російського дієслова

сочувствовать «3) устар. одинаково с кем-либо чувствовать, мыслить» та іменника *сочувствие* «3) устар. общность в чувствах, мыслях, созвучие» (ССРЛЯ, XIV, 451–452) вже не фіксується новішими словниками, воно співзвучне другому, застарілому значенню польського дієслова *współczuć*.

Емотивні континуанти псл. *stradati та *trpěti. Кальками з лат. *compassio* та гр. *συνπάθεια* вважаються також російські лексеми *сострадать*, *сострадание* (Фасмер, III, 728) та польські *współcierpieć*, *współcierpienie*, які в словнику за редакцією В. Дорошевського маркуються як рідковживані (SJPD, IX, 1321), а в новіших словниках польської мови взагалі відсутні. В основі російських найменувань лежить псл. *stradati, яке виводять з індоєвропейського кореня *strē / *strō-, що розвинувся з іє. *ster- ‘ставати твердим, тугим; ціпеніти’ (Преображенский, II, 392–393; Черных, II, 206–207). Польські назви утворилися від псл. *trpěti ‘бути твердим, заціпенілим’, яке так само, як і *stradati, виводиться з іє. *ster- ‘ставати твердим, тугим; ціпеніти’, пор. також лат. *torpēre* ‘терпнути, німіти’. Первісне значення ‘ставати твердим, тугим; ціпеніти’ добре збереглося в польському континуанті *cierpnąć* ‘терпнути, німіти’ (Wogus, 81). В українській мові також є лексема *терпнути* з аналогічним значенням. Семантична мотивація цих лексем, очевидно, відбувалась у такий спосіб: позначення фізичного напруження, стискання організму в результаті метафоричного зсуву перейшло у позначення емоційного напруження, а далі — емоційного страждання.

Історичні словники польської та російської мов чітко фіксують значення ‘страждати разом з іншим’, ‘страждання разом з іншим’ в емотивних континуантах псл. *stradati та *trpěti, пор.: п. *współcierpieć* «cierpieć z kim, cierpieć razem, współbolewać, podzielać czyją boleść» (SJP-Wil, II, 1911), *spółcierpieć*, *współcierpieć* «cierpieć wespół z kim innym, współczuć, dzielić z kim cierpienie» (SJP-War, VI, 331), *spółcierpieć* «spółbolewać» (Linde, V, 390), *współcierpienie*, *spółcierpienie* «1) znoszenie razem boleści, cierpienia; 2) ból, cierpienie podzielone z kim innym» (SJP-Wil, II, 1911), *współcierpienie* «cierpienie wspólne» (SJP-War, VII, 748–749), *spółcierpienie* «ból, cierpienie podzielane z kim innym, kondolencja» (там же, VI, 331); рос. *сострадавати*, *състрадавати* «сострадать, сочувствовать», *сострадавати*, *състрадавати* «1) сострадать, сочувствовать; 2) испытывать страдания, страдать вместе с кем-либо» (СлРЯ XI–XVII, XXVI, 219–220), *състрадавати* «сострадать, сочувствовать» (Срезн., III, 829), *сострадать* «1) страдать вместе с кем-либо; 2) принимать участие в печали, в страдании ближнего» (СЦСРЯ, IV, 192), *сострадать* «1) страдать вместе, переносить муки сообща; 2) сочувствовать горю, сокрушаться, соболезновать» (Даль, IV, 280), *сострадание*, *състрадание* «1) сочувствие, жалость, вызванные страданием другого существа; сострадание» (СлРЯ XI–XVII, XXVI, 219–220), *състрадание* «сочувствие, сострадание» (Срезн., III, 829), *сострадание* «участие в печали, в несчастии ближнего, соболезнование» (СЦСРЯ, IV, 192), *состраданье* «1) жалость к другому, жаль по ком, соболезнование; 2) сочувствие, симпатия» (Даль, IV, 280). У сучасній російській мові значення похідних від псл. *stradati не змінилося, пор.: *сострадать* «испытывать сострадание к кому-либо», *сострадание* «чувство жалости, вызванное чьим-либо несчастьем, горем; сочувствие» (ССРЛЯ, XIV, 388–389), а в сучасній польській мові лексеми *współcierpieć*, *współcierpienie* вийшли з ужитку.

Емотивні континуанти псл. *žalbь. В усіх трьох порівнюваних мовах представлені емотивні континуанти псл. *žalbь < *gěl- ‘страждання’, ‘біль’,

‘жаль’, яке зводиться до іє. *g⁴el- ‘колоти’, ‘жалити’, ‘біль’, ‘страждання’, ‘смерть’ (Черных, I, 291; Boryś, 751): п. *żałować, użalać się, żalność, żal, pożałowanie, użalenie się*; рос. *жалеть, сожалеть, жалость, сожаление*; укр. *жалити, жалість, жалоці, жаль*. Як зазначає П. О. Селігей, псл. **žalb* «первісно означало лише фізичне ушкодження, болісний вплив на тіло — тобто те, що може викликати неприємні відчуття. Потім відбулася ситуативна або часова метонімія, і **žalb* стало позначати вже страждання від цього ушкодження. Невдовзі значення розширилося далі, і словом *жаль* стали називати смуток і страждання взагалі, не обов’язково від фізичного болю»². З огляду на лексикографічну репрезентацію континуанти псл. **žalb* становлять найбільшу групу назв емоцій групи «Співчуття» в усіх трьох мовах. Переважна більшість дієслівних та іменникових похідних псл. **žalb* у порівнюваних мовах є полісемантичною. Її семантична палітра охоплює широкий спектр емотивних і неемотивних значень. Тому у своєму дослідженні ми розглядатимемо лише значення, пов’язані з позначенням емоцій групи «Співчуття».

Згідно з даними історичних словників, у польських безпрефіксних дієсловах значення ‘співчувати’ фіксується як перше або друге, пор.: *żałować (się)* «(1) *współczuć komuś, litować się nad kimś, użalać się nad kimś, oplakiwać kogoś*» (SS, XI, 551–553), *żalić się* «*boleć, użalać się*» (там же, XI, 543), *żałować* «(2) *dzielić smutek z czyjej szkody; litować się, mieć litość*», *żałować się* «(1) *litować się, użalać się*», *żalić* «*żalem napelniać*», *żalić się* «(1) *litować się, zmiłować się*» (Linde, VI, 805–810), *żałować* «(2) *dzielić smutek z czyjej szkody; litować się*», *żałować się* «(1) *litować się, użalać się*», *żalić* «*serce czyje żalem napelniać*», *żalić się* «(1) *litować się, mieć politowanie*» (SJP-Wil, II, 2264–2265), *żałować* «(2) *użalać się, żalić się, boleć, litować się, współczuć*», *żalić się* «(1) *boleć, litować się*» (SJP-War, VIII, 687–690). Сучасні словники польської мови значення ‘співчувати’ в полісемантичному дієслові *żałować* фіксують на третьому місці, а в дієслові *żalić się* — взагалі не виділяють. Дієслово *żałować się* в сучасній польській мові не функціонує.

Польські префіксальні дієслівні континуанти псл. **žalb* в історичних словниках рееструються або як моносеманти зі значенням ‘співчувати’, або як полісеманти, у словникових дефініціях яких це значення виступає на першому або на другому місці, пор.: *pożałować (się)* «(1) *współczuć, litować się nad kimś*» (SS, VI, 554), *użalić się* «*okazać współczucie, wzruszyć się czyjąś niedolą, zlitować się*» (там же, IX, 502), *pożalić się* «*litość mieć, zmiłować się*», *pożałować* «*nieco żałować, żal mieć*» (Linde, IV, 439), *rozzalić się, rozżałować się* «*zlitować się*» (там же, V, 156), *użalić się, użałować się* «*zlitować się*» (там же, VI, 197), *pożalić się* «(2) *litość mieć, ulitować się, zmiłować się*», *pożałować* «(1) *mieć litość, okazać politowanie, zlitować się*» (SJP-Wil, II, 1180), *rozzalić się* «*począć wywierać żale, ubolewać*», *rozżałować się* «*użalić się, ulitować się*» (там же, II, 1414), *użalić się, użałować się* «*ulitować się, zlitować się*» (там же, II, 1799), *pożałować* «(1) *uczuć żal z czyjego powodu, użalić się, ulitować się, zmiłować się; 2) okazać współczucie, wynagrodzić żal pieśczożą, użalić się, dać potuchę, utulić w żalu*» (SJP-War, IV, 924); *rozzalić się* «*począć wywierać żale, ubolewać*», *rozżałować się* «(1) *pożalić się, użalić się, ulitować się*» (там же, V, 737), *użalić się, użałować się* «(2) *ulitować się, zlitować się, zmiłować się, pożałować*» (там же, V, 429), *spółżałować* «*żałować wespół, dzielić czyj żal*» (там же, VI, 341). У сучасних словниках польської мови дієслова *pożałować*,

² Селігей П. О. Знач. праця.— С. 9.

użalić się фіксуються як полісеманти з другим значенням ‘співчувати’. У дієсловах *pożalić się*, *rozzalić się* це значення вже не виділяється, а лексеми *rozżałować się*, *pożałować się*, *spółżałować* у сучасній мові взагалі вийшли з ужитку.

У польських безпрефіксних іменникових лексемах *żal*, *żałość*, *żałota* значення ‘жалість’ не виділялося як основне у словниках до початку ХХ ст., пор.: *żałość* «(3) współczucie, miłosierdzie, misericordia» (SS, XI, 549–551), *żal* «(4) użalenie, litość, politowanie» (Linde, VI, 796–797), *żałota*, *żałość* «uczucie żalu» (там же, VI, 808–809), *żal* «(4) użalenie, litość, politowanie», *żałość*, *żałota* «(2) żal» (SJP-Wil, II, 2264–2265), *żal* «(4) użalenie, politowanie, litość», *żałość* «uczucie żalu, smętna rzewność» (SJP-War, VIII, 687). У сучасних словниках польської мови у лексемі *żal* значення ‘почуття суму з приводу чийогось страждання’ виділяється лише як компонент першого значення, пор.: «(1) uczucie smutku z powodu utraty kogoś, czegoś, z powodu doznanego zawodu, czyjegoś cierpienia itp.» (USJP), іменник *żałość* тлумачиться як «przejmujący smutek, żal» — ‘пронизливий сум, жаль’ (USJP).

Польські префіксальні іменникові утворення зафіксовано в історичних словниках переважно як моносеманти, часом як полісеманти з основним значеннями ‘жалість, жаління’, пор.: *pożalenie* «litość» (Linde, IV, 439), *użalenie* «litość» (там же, VI, 197), *pożalenie* «użalenie, politowanie, litość», *pożałowanie* «(1) litość, politowanie; 2) wynurzenie żałości, ubolewanie» (SJP-Wil, II, 1180), *rozżałowanie się* «użalenie się, ulitowanie się» (там же, II, 1414), *użalenie się* «litość, politowanie, pożałowanie» (там же, II, 1799), *rozzalenie się*, *rozżałowanie się* «użalenie się, ulitowanie się» (SJP-War, V, 737), *użalenie*, *użalenie się*, *użaleniestwo* «(1) litość, politowanie, pożałowanie, współczucie, ubolewanie, kondolencja» (там же, V, 429), *spółużalenie*, *współużalenie* «spółczucie» (там же, VI, 339). У сучасних словниках лексеми *pożałowanie*, *użalenie się* фіксуються як полісемантичні, у яких значення ‘співчуття’ не є основним.

У російській мові значно менше похідних від псл. **žalbь* на позначення емоцій групи «Співчуття». Дієслівні континуанти псл. **žalbь* в історичних словниках російської мови представлені переважно як полісеманти з першим значенням ‘співчувати’, пор.: *жаловати* «(1) жалеть, испытывать сострадание» (СДЯ XI–XIV, III, 230–231), *жалѣти* «(1) жалеть кого-либо, беречь, заботиться о сохранении чего-либо», *жаловати* «(2) проявляют жалость, сострадание; жалеть, беречь» (СлРЯ XI–XVII, V, 70–73), *жалѣть* «(1) чувствовать жалость, сострадание» (СлРЯ XVIII, VII, 91), *жаловати* «(1) жалеть», *жалити* «(2) жалеть» (Срезн., I, 841–843), *съжалитися* «(1) жалеть, пожалеть» (там же, III, 705–706), *жаловати* «жалеть», *жалѣть* «(1) печалиться о лишении кого- или чего-либо» (СЦСРЯ, I, 398–399), *жалеть* «(1) скорбит, сожалеет, боletь сердцем, сокрушаются, печалиться» (Даль, I, 525). У сучасній російській мові функціонує полісемант *жалеть* зі значенням ‘співчувати’ на першому місці: «(1) чувствовать жалость, сострадание к кому-нибудь» (ССРЛЯ, IV, 14), моносемант *сжалиться* «почувствовать, проявить жалость, сострадание по отношению к кому-либо» (там же, XIII, 741) та полісемант *сожалеть* з неосновним значенням ‘співчувати’: «(2) устар. испытывать, выражать сожаление (во 2-м знач.); жалеть» (там же, XIV, 144), який у СЦСРЯ та словнику В. Даля подається як моносемант, пор.: *сожалѣть* «печалиться о какой-либо потере или о чем-либо несчастии, огорчаться» (СЦСРЯ, IV, 167), *сожалѣть* «жалеть; скорбеть, грустит или печалиться, но в меньшей мере» (Даль, IV, 260).

Простежимо розвиток емотивного значення ‘співчуття’ в російських іменникових назвах: *жалость* «2) сострадание» (СДЯ XI–XIV, III, 232), *жалость* «3) сострадание» (СлРЯ XI–XVII, V, 74), *жалость, жаль*¹ «1) сострадание, сожаление» (СлРЯ XVIII, VII, 94), *сожаление* «сочувствие, сострадание» (СлРЯ XI–XVII, XXVI, 99), *жалоуци* «жалость, горе» (Срезн., I, 845), *жалость* «1) чувствование прискорбия при несчастии другого, сострадание» (СЦСРЯ, I, 398), *сожалъніе* «печаль, чувствуемая при несчастии другого или при собственном лишении» (там же, IV, 167), *жаль, жалость, жальба* «1) сострадание, соболезнование, сочувствие при чужой беде; печаль, грусть, скорбь, сокрушение» (Даль, I, 525), *сожалъніе* «грусть, печаль, жаль» (там же, IV, 260), *жалость* «1) сострадание, сочувствие» (ССРЛЯ, IV, 25), *сожаление* «2) жалость, сострадание, сочувствие» (там же, XIV, 143). Як свідчить словниковий матеріал, початково неосновне значення ‘співчуття’ полісемантичної лексеми *жалость* поступово виступає на перший план, а іменник *сожаление* з моносеманта перетворюється на полісемант з неосновним значенням ‘співчуття’, іменники *жалоуци* та *жаль* у сучасній російській мові не функціонують. Цікаво відзначити, що в словнику І. І. Срезневського іменник *жалость* подається з емотивним значенням ‘ревності’ і в «Словнику російської мови XI—початку XVII ст.» у семантичній структурі лексеми *жалость* також виділяється значення ‘ревності, заздрість’ після значення ‘співчуття’, пор.: *жалость* «1) ревность» (Срезн., I, 844), *жалость* «3) сострадание; 5) ревность, зависть» (СлРЯ XI–XVII, V, 74).

Матеріали історичних словників української мови показують, що в семантичній палітрі українських дієслівних назв значення ‘співчувати’ було основним або виступало на другому місці, пор.: *жаловати*¹ «2) співчувати» (ССУМ XIV–XV, I, 353), *жаловати*¹, *жаловать* «2) мати жаль, жаліти, співчувати; оплакувати; жалувати», *жалѣти* «відчувати жаль, співчуття» (СУМ XVI–XVII, IX, 120, 127), *жаловати* «мати жаль, милувати, берегти», *жалѣти* «1) мати жаль, горе, смуток» (Тимченко, II, 901–906), *жаліти* «1) жалеть, сожалеть», *жалувати* «2) жалеть, сострадание чувствовать» (Грінч., I, 472–474). У сучасній українській мові функціонують багатозначне дієслово *жаліти* з основним значенням ‘співчувати’: «1) відчувати жалість, співчуття до кого-небудь», полісемант *жалувати*, у якому сема ‘співчувати’ виступає як компонент третього значення: «3) уболівати за чимось, за щось; жалкувати; висловлювати співчуття кому-небудь, співчувати комусь» (СУМ, II, 504–506), та стилістично маркований моносемант *зжалитися* «розм. виявити жаль, співчуття до кого-небудь, зглянутися на когось» (там же, III, 563).

У семантиці українських іменникових назв з праслов’янським коренем **žalь*, так само як і дієслівних, у минулих століттях значення ‘співчуття’ було основним або виступало на другому місці, пор.: *жалость* «горе, жаль, смуток» (ССУМ XIV–XV, I, 355), *жаловане*¹, *жалованье* «1) жаль, співчуття, смуток», *жалость, жалусть* «2) співчуття, милосердя», *жаль* «2) співчуття, милосердя» (СУМ XVI–XVII, IX, 119–126), *жалость* «2) жаль, смуток, горе», *жаль* «1) смуток, горе, скорбота», *жалоуци* «туга, смуток, жаль», *жалънѣе* «жаль, смуток» (Тимченко, II, 904–906), *жалість, жалость, жалоуці* «жаль, болісне почуття глибокого розчарування, змішане з почуттям докоряння комусь чи чомусь, або й самій долі, як причині жалю», *жаль* «1) співчуття» (Огієнко, II, 32), *жалість* «1) сострадание, жалость», *жалноуці, жалоуці, жальноуці* «2) соболезнование, сожаление», *жаль*¹ «2) жалость,

сострадание, сожаление», *жалування* «1) сожаление, соболезнование», *жаління* «1) сожаление, соболезнование» (Грінч., I, 472–474). У сучасній українській мові значення ‘співчуття’ в іменнику *жалість* виступає на першому місці, у *жалоці* та *жаль* — на другому (СУМ, II, 504–507).

Емотивні континуанти псл. **miľь*, **sʳǫdьce*. Характерними для всіх трьох порівнюваних мов є кальки з лат. *misericordia* та похідні утворення, пор.: п. *miłosierdzie*, *miłosierność*; рос. *милосердие*, *милосердствовать* (заст.); укр. *милосердя*, *милосердствувати* (заст.), *милосердитися* (заст.). В основі представлених назв лежать два праслов’янські слова — прикметник **miľь* ‘милий’ з іє. **mēi-l-* ‘лагідний, м’який’ (ЕСУМ, III, 460; Boryś, 328–329) та іменник **sʳǫdьce* ‘серце’, похідний від **sʳǫdь* ‘серце, середина’ з іє. **kʼēr-d-* ‘серце, середина’ (ЕСУМ, V, 222; Boryś, 542; Фасмер, III, 605–606).

У польській мові наявні лише іменникові утворення, які в одних історичних словниках зафіксовані як полісеманти з основним значенням ‘співчуття’, в інших — як моносеманти, пор.: *miłosierdzie*, *miłosirdzie* «1) *współczucie*, *litość*, *zlitowanie się*, *misericordia*», *miłosierdzieństwo* «*miłosierdzie*, *współczucie*, *litość*, *zmiłowanie*, *misericordia*» (SS, IV, 255–257), *miłosierdzie*, *miłosierdzieństwo* «*litość*, *politowanie*» (Linde, III, 116), *miłosierdzie*, *miłosierdzieństwo* «1) *uczucie z miłości bliźnich pochodzące, które nas skłania litościwie ku niesieniu pomocy w ich potrzebach lub niedostatku*» (SJP-Wil, I, 663), *miłosierdzie*, *miłosirdzie*, *miłosierdzieństwo* «1) *miłosierność*, *zlitowanie*, *zmiłowanie*, *litość*, *politowanie*, *pożałowanie*, *współczucie*, *użalenie*» (SJP-War, II, 984). У сучасній польській мові іменник *miłosierdzie* функціонує як моносемант.

У російській мові існують іменникові та дієслівні назви, які в історичних словниках представлені як моносеманти, пор.: *милосердие*, *милосердьство* «*милосердие*, *сострадание*», *милосердовати* «*относиться с милосердием, состраданием*» (СДЯ XI–XIV, IV, 532–533), *милосердие*, *милосерьдие*, *милосердствие*, *милосерьдствие*, *милосердство*, *милосерьдство* «*милосердие*, *сочувствие*, *сострадание*», *милосердовати*, *милосерьдовати* «*проявляют сочувствие, милосердие, сострадание, жалеть*» (СлРЯ XI–XVII, IX, 151–152), *смилосердиться*, *смилосердоваться* «*пожалеть, смилжаться*» (там же, XXV, 193), *милосердие* «*готовность оказать помощь, проявить милосердие из сострадания, человеколюбия, а также помощь, снисхождение, сострадание, вызванные такими чувствами*», *милосердовать*, *милосердствовать* «*проявляют милосердие, сочувствие, сострадание*» (СлРЯ XVIII, XII, 183–184), *милосердиє*, *милосердиє* «*ἔλεος, συμπάθεια, φιλανθρωπία*», *милосердовати*, *милосердовати* «*σπλαγχνίζεσθαι*» (Срезн., II, 138), *умилосердитися*, *умилосердитися* «*сжалиться, смилжаться*» (там же, III, 1206), *милосердіє*, *милосердосьть* «*сердоболие, сочувствие, любовь на деле, готовность делать добро всякому; жалостливость, мягкосердосьть*», *милосердовать*, *милосердствовать* «*соболезновать, сострадать, жалеть или желать помочь*» (Даль, II, 327), *смилосердоваться* «*умилосердиться, сжалиться, оказать милость, милосердие, снисхождение*» (там же, IV, 234), *умилосердствоваться*, *умилосердоваться* «*смягчиться, сжалиться, пощадить, подать помощь*» (там же, IV, 493). У сучасній російській мові всі дієслівні лексеми, на відміну від іменникової *милосердие* «*готовность помочь из чувства сострадания, оказание помощи кому-либо из этих чувств*» (ССРЛЯ, VI, 991), вважаються застарілими, пор.: *милосердствовать* «*устар. проявляют милосердие*» (там же, VI, 992), *смилосердится*, *смилосердоваться* «*устар. проявит милосердие*,

сжалиться» (там же, XIII, 1386–1387), *умилосердиться* «устар. стать милосердным, умилоствиться» (там же, XVI, 600).

В українській мові також є іменникові та дієслівні назви, які в історичних і в сучасних словниках фіксуються з основним значенням, пов'язаним з позначенням емоцій групи «Співчуття», пор.: *милосердие, милосердье* «1) прихильність; 2) ласка, милість» (ССУМ XIV–XV, I, 591), *милосердіє, милосердя* «1) милосердя, співчуття, змилювання», *милосердствовать* «милосердствовать» (СУМ XVI–XVII, XVII, 158–163), *милосердя, милосердіє* «милосердие, пощада» (Тимч., I, 428), *милосердя* «милосердие» (Грінч., II, 424), *змилосердитися* «умилосердствоваться, умилоствиться» (там же, II, 165), *умилосердитися* «умилосердствоваться, умилоствиться» (там же, IV, 337), *милосердя* «добре, співчутливе ставлення до кого-небудь; вияв жалості; помилювання», *змилосердитися* «виявити милосердя, ласку до кого-небудь» (СУМ, III, 619). Дієслівна лексема *милосердствовать* в сучасній українській мові вважається застарілою: «заст. виявляти милосердя» (там же, IV, 706).

В історичних словниках трьох порівнюваних мов фіксуються похідні від псл. **milь*, у семантичній структурі яких також наявні семантичні компоненти 'співчувати', 'співчуття', пор.: п. *miłować* «kochać, litować się» (Linde, III, 117), *zmiłować się* «zlitować się, mieć miłosierdzie, zlitowanie», *zmiłowanie* «zlitowanie, litość, miłosierdzie» (SJP-Wil, II, 2230), *zmiłować się* «zlitować się, ulitować się, uzalić się, okazać miłosierdzie», *zmiłowanie* «litość, miłosierdzie, uzalenie, politowanie» (SJP-War, VIII, 560–561); рос.: *миловати* «1) проявлять милосердие, сострадание», *милоствити* «проявлять милосердие, сострадание», *милованіє* «1) сочувствие, сострадание, милосердие», *милостыни* «1) милосердие, сострадание», *милость* «1) милость, милосердие; 2) жалость, сочувствие», (СДЯ XI–XIV, IV, 527–531), *смилитися* «3) смиловаться, сжалиться», *смиловати* «жалеть, шадить», *смиловатися* «милостиво отнестись, призреть, снизить» (СлРЯ XI–XVII, XXV, 193), *милостыня* «1) милосердие, сострадание, сочувствие», *милость* «1) милосердие, сострадание, сочувствие; сожаление» (там же, IX, 153–155), *миловать* «1) проявлять сострадание, милосердие, оказывать благодеяние» (СлРЯ XVIII, XII, 182–183), *смиленіє* «сожаление, сострадание», *смилитися* «смилоствиться, сжалиться», *смиловатися* «смиловаться, умилосердиться» (Срезн., III, 747), *милость* «милость, милосердие, благорасположение» (там же, II, 137), *смилитися, смиловаться* «умилосердиться, сжалиться, оказать милость, милосердие, снисхождение» (Даль, IV, 234); укр. *миловати* «1) бути милостивим, виявляти милість», *милость* «2) милосердя» (ССУМ XIV–XV, I, 591–592), *змиловатися* «змилюватися, змилосердитися, зглянутися» (там же, I, 401), *миловати, миловать* «1) (виявляти співчуття, милосердя) миловати, підтримувати, допомагати», *милованє, милованіє* «1) милосердя, ласка; 3) (вияв співчуття, готовність допомогти) піклування, жалування» (СУМ XVI–XVII, XVII, 154–155), *змиловатися* «сжалиться, умилосердиться, умилоствиться», *змилованьє* «милосердие, сострадание, жалость» (Тимч., I, 327), *милость* «2) милость, милосердие, жалость» (там же, I, 428), *змилюватися* «сжалиться», *змилювання* «милость, милосердие, сострадание, пощада» (Грінч., II, 165), *милость* «1) милость, милосердие» (там же, II, 424).

У сучасних досліджуваних мовах значення 'виявити милосердя, співчуття' залишилося лише в префіксальних дієслівних назвах з коренем **milь*, причому в російській мові ці дієслова вважаються застарілими, пор.: п. *zmiłować się* «okazać komuś współczucie, litość, uzalić się nad kimś, nad

czynić; zlitować się, ulitować się» (USJP); рос. *смиловаться, смилостивиться* «устар. проявить милосердие, жалиться» (ССРЛЯ, XIII, 1386–1387), *умилостивиться* «устар. стать милостивым, склониться к милосердию» (там же, XVI, 600); укр. *змилюватися* «виявити милість, співчуття до кого-небудь, зглянутися на когось, пожаліти кого-небудь» (СУМ, III, 619). Семантичний компонент 'вияв милосердя' залишився в російській та українській іменникових полісемантичних назвах, пор.: *милость* «2) <...> устар. доброе дело, добрый, милосердный поступок» (ССРЛЯ, VI, 995), *милість* «1) <...> вияв жалості, милосердя; помилювання» (СУМ, IV, 703). У польській мові функціонує моносемант *zmiłowanie* «miłosierdzie, litość, zwłaszcza Boga» (USJP).

Емотивні континуанти псл. **bolēti*. У трьох порівнюваних мовах існують назви на позначення співчуття з праслов'янською основою **bolēti*: п. *ubolewać, ubolewanie*; рос. *соболезновать, соболезнование*; укр. *уболювати, уболювання*. За версією В. Борися, від праслов'янського дієслова **bolēti* 'спричиняти біль, страждання' з іє. кореня **b^hel-* 'пригнічувати, спричиняти слабкість', 'слабкий, хворий' був утворений праслов'янський іменник **bolь* 'страждання' (Boryś, 35–36). Фасмер вбачає зв'язок псл. **bolēti* з двн. *balō* 'згуба, зло' та гот. *balwjan* 'мучити' (Фасмер, I, 191). Можна припустити, що, подібно до псл. **žalbь*, псл. **bolь* первісно за значенням було пов'язане з фізичним стражданням, а пізніше його семантика розширилась і похідні утворення стали позначати психічне страждання, викликане стражданням іншої особи (фізичним чи психічним).

У польській та українській мовах емотивні континуанти псл. **bolēti* подібні за будовою, однак дещо відмінні за значенням. Польські назви є моносемантами і протягом віків фактично не змінювали свого значення, пор.: *ubolewać* «boleć, ból wewnętrzny poczuwać» (Linde, VI, 81), *spółubolewać* «spółcierpieć» (там же, V, 395), *ubolewać* «czuć ból wewnętrzny, żalić się, litować się», *ubolewanie* «użalenie się, narzekanie, skarga wskutek litowania się nad czyim losem» (SJP-Wil, II, 1743), *współubolewać* «mieć udział w boleści czyjej», *współubolewanie* «ubolewanie nad czyją boleścią, udział w boleści drugiej osoby» (там же, II, 1916), *ubolewać* «użalać się, wyrażać swój ból, współczucie, litować się; biadać, utyskiwać, wyrzekać», *ubolewanie* «kondolencja, żal, pożałowanie, litość, politowanie» (SJP-War, VII, 203), *spółubolewać* «ubolewać współ z kim, brać udział w czyjej boleści, współcierpieć» (там же, VI, 339). У сучасній польській мові вийшли з ужитку утворення з префіксом **współ-** (**spół-**) і функціонують лише назви: *ubolewać* «odczuwać, wyrażać żal, współczucie, niezadowolenie, żałować czegoś; narzekać, utyskiwać», *ubolewanie* «współczucie, żal wyrażane komuś z powodu nieprzyjemnego lub nieszczęśliwego wydarzenia» (USJP).

На жаль, через незавершеність словників, які відображають лексичний склад української мови до XIX ст., ми не можемо повністю простежити лексикографічну історію українських лексем, пор.: укр. *уболювати* «скорбеть, сокрушаться» (Тимч., II, 411), *уболювати* «скорбеть, сожалеть», *уболювання* «сожаление, скорбь» (Грінч., IV, 307–308). У сучасній українській мові вони є полісемантами з основним значенням 'співчувати', 'співчуття'. Їх семантичний діапазон ширший порівняно з польськими моносемантичними відповідниками, пор.: *уболювати* «1) гостро переживати у зв'язку з чим-небудь; глибоко сумувати за ким-, чим-небудь; виявляти співчуття кому-небудь; 2) піклуючись, дуже турбуватися, тривожитися за кого-, що-небудь; гостро переживати за успіхи в спортивних змаганнях», *уболювання* «1) гострі пере-

живання, глибокий сум у зв'язку з чим-небудь, за ким-, чим-небудь; 2) велика турбота, піклування про кого-, що-небудь, пов'язані з переживаннями, тривоною» (СУМ, X, 359).

Російські емотивні назви з праслов'янською основою **bolěti* в історичних словниках подаються лише зі значеннями 'співчувати', 'співчуття', пор.: *соболюти, съболыти* «посочувствовать, оказать поддержку» (СлРЯ XI–XVII, XXVI, 26–27), *сболъезновати, соболезнавати* «1) страдать вместе; 2) испытывать сострадание, соболезнавать; 3) болеть душой за кого-, что-либо», *сболъзнствовати* «разделять чью-либо скорбь, сострадать» (там же, XXIII, 77), *сболъзнывать* «принимать участие в чьей-либо печали, сожалеть», *сболъзнвание* «чувствование соболезнающего, сострадание, сожаление» (СЦСРЯ, IV, 169), *съболезнавати* «вместе страдать» (Срезн., III, 646), *соболюзнавать* «сострадать, сочувствовать в горе, жалеть, сожалеть, болеть сердцем, принимать участие в беде», *соболюзнавание* «сочувствие, сострадание, сердечное участие» (Даль, IV, 253), *болезнавать* «соболезнавать, сострадать, сочувствовать, сожалеть», *болъзнвание* «чувство сострадания, сочувствие, скорбь» (там же, I, 112). У сучасній російській мові семантика префіксальних похідних від псл. **bolěti* фактично не змінилася, пор.: *соболезнавать* «испытывать, выражать соболезнавание, сочувствовать; устар. огорчаться из-за чего-либо, сожалеть о чем-либо», *соболезнавание* «сочувствие несчастью, страданиям кого-либо, сострадание; устар. сожаление, огорчение» (ССРЛЯ, XIV, 35–36), безпрефіксні назви вийшли з ужитку.

У російській мові ще існують складні емотивні назви, що включають праслов'янські основи **bolěti* і **srъdyse*: *сердобольничать, сердоболие*. Вони походять від словосполучення *болеть сердцем* (Фасмер, III, 605). Однак дефініції цих назв в історичних словниках не містять емотивних значень, пор.: *сердобольти* «с греч. *ἀγγιστέω* 'быть близким родственником' в знач. 'вступать во владение имуществом близкого родственника'», *сердоболие* «родственники, родня» (СлРЯ XI–XVII, XXIV, 76–77), *сердобольствовати, сердобольствовати, сердобольти, сердобольти* «родниться», *сердоболь, сердоболь* «родственник, близкий» (Срезн., III, 880). В. Даль уже виділяє значення 'співчуття', 'співчувати' у дефініціях іменника *сердоболие* «сердечное участие, сострадание, жалость и старание о помощи» та дієслова *сердобольничать* «1) посвятить себя этому делу (уходу за больными и ранеными); 2) *насмешл.* заботиться о чужом, где не просят, упуская свое» (Даль, IV, 175). У сучасних словниках подаються подібні тлумачення, пор.: *сердоболие* «сочувствие чужому горю, сострадание, отзывчивость», *сердобольничать* «проявлять сердоболие, быть излишне сердобольным» (ССРЛЯ, XIII, 678).

Емотивні континуанти псл. **ljutъ*. Лише в польській мові наявні назви емоцій групи «Співчуття» на основі псл. **ljutъ*: *litować się, litość, politowanie*. Дуже цікавим є розвиток семантики цієї групи лексем. Праслов'янський прикметник **ljutъ* мав значення 'грізний, суворий, жорстокий, дикий; гострий, пекучий' (Bogus, 289; ЕСУМ, III, 329). У сучасних українській і російській мовах функціонують лексеми, що містять первісне значення цього кореня, пор. укр. *лютити, лютитися, лютувати, лютуватися, лютість, лютоці, лють, лютий*; рос. *лютовать, лютованье, лютость, лютый*. У польській мові лексеми *lutość* «daw. surowość, srogość; litość» та *luty* «daw. 1) zimny, mroźny; 2) srogі, okrutny, dziki» вважаються застарілими, їх ще фіксує словник за редакцією В. Дорошевського (SJPD, IV, 234–235), новіші словники їх

вже не включають до свого реєстру. Первісне значення псл. **ljutъ* у сучасній польській мові збереглося лише в назві другого місяця року *luty*. У польських назвах емоцій семантика праслов'янського прикметника змінилася на діаметрально протилежну. Як засвідчує А. Брюкнер, у давній польській мові існував вигук *lutie!* 'біда, горе!'. Поступово значення 'ремствування, тужіння, нарікання' змінюється на значення 'участь у скорботі, тузі', 'милосердя', з XVI ст. відбувається заміна кореневого голосного **-u-** на **-i-**, пор. стп. *lito mi go* 'мені його жалко' (Brückner, 300). В. Борись також дотримується цієї версії. Він припускає, що від західнослов'янського вислову **ljuto mi estъ* 'я відчуваю біль, страждання; мені когось жалко, я співчуваю' утворилося вторинне дієприкметникове значення 'той, що співчуває', і на його основі абстрактний іменник *litość* отримав новіше значення 'жалість, співчуття', пор. сучасне чеське *litost* 'жалість, співчуття', *litovat* 'жаліти, співчувати' (Boryś, 289).

У польських лексикографічних джерелах емотивні похідні від псл. **ljutъ* до початку XX ст. фіксуються як з голосним **-u-**, так і з голосним **-i-**, пізніше — лише з **-i-**, пор.: *litować się, lutować się* «(1) współczuć, mieć zmiłowanie, być skłonny do przebaczenia» (SS, IV, 61), *litować, lutować, litować się* «uzalenie mieć, ubolewać, żałować» (Linde, II, 648), *politować się, polutować się* «powziąć litość» (там же, IV, 305), *litować się, lutować się* «(1) uzalenie mieć, ubolewać, żałować» (SJP-Wil, I, 595), *politować się, polutować się* «powziąć litość, okazać litość przez pewien czas» (там же, II, 1110), *ulitować się* «uczuc litość, zlitować się» (там же, II, 1702), *zlitować się* «zacząć litować się, powziąć litość, zmiłować się» (там же, II, 2219), *litować, lutować* «(1) nieos. bierze kogoś litość, żal komuś», *litować się* «uczować litość, współczuć, uzalać się, żałować» (SJP-War, II, 755), *politować się, polutować się* «(1) powziąć litość, ulitować się, uzalić się; 2) potrwąć pewną chwilę w uczuciu litości» (там же, IV, 536), *ulitować się* «uczuc litość, uzalić się, zlitować się, wzruszyć się, przejąc się litością, politować się, zmiłować się» (там же, VII, 280), *litość, lutość* «miłosierdzie, zmiłowanie, współczucie, wyrozumiałość, skłonność do wybaczenia, misericordia» (SS, IV, 60), *politowanie, polutowanie* «współczucie, misericordia» (там же, VI, 349), *litość, lutość* «uzalenie, miłosierdzie, skłonność do ratowania cudzej nędzy, politowanie» (Linde, II, 648), *politowanie, polutowanie* «litość, miłosierdzie» (там же, IV, 305), *litość, lutość* «współczucie dla nieszczęśliwego, politowanie, miłosierdzie» (SJP-Wil, I, 595, 601), *politowanie, polutowanie* «litość, miłosierdzie» (там же, II, 1110), *litość, lutość* «(1) współczucie dla nieszczęśliwego, politowanie, pożałowanie, ubolewanie, uczucie miłosierdzia» (SJP-War, II, 754), *politowanie, polutowanie* «litość, miłosierdzie, zmiłowanie, współczucie» (там же, IV, 536). У сучасній польській мові моносемантичні лексеми *litość, litować się* не змінили свого значення, а іменник *politowanie* «współczucie, litość, często z odcieniem lekceważenia lub pobłażliwości» (USJP) набув конотації 'часто з відтінком зневажливості або поблажливості'.

Емотивні континуанти псл. *čęstb. Лише в російській мові є полісеманти *участие, участвовать*, утворені від псл. кореня *čęstb 'частина' з іє. *kenstb > kęstb 'частина, шматок' (Цыганенко, 474–475, Boryś, 661–662). Мотивацію саме емотивного значення, яке не є основним у цих утвореннях, можливо, слід розглядати як 'розділення переживань іншого', а конструкцію *проявляют участие* можна перифразувати як 'брати на себе частину переживань іншого'. Через незавершеність історичних словників ми не можемо повною мірою відстежити семантичну еволюцію російських назв. В. Даль

у дієслові *участвовать* третім значенням виділяє ‘співчувати’: «(3) сочувствовать» (Даль, IV, 527). У словниках сучасної російської мови у дефініціях полісемантів *участие, участвовать* значення ‘співчуття’, ‘співчувати’ виділяється як неосновне, крім того, у дієслівній лексемі воно вважається застарілим, пор.: *участие* «(2) сердечное отношение, сочувствие», *участвовать* «(3) *устар.* принимать сердечное участие в ком-, чем-либо, сочувствовать кому-, чему-либо» (СРЛЯ, XVI, 1135–1136).

Отже, результати дослідження показують, що номінація емоцій групи «Співчуття» у польській, російській та українській мовах більшою мірою відбувалася на основі однакових праформ **čuti, *žalb < *gěl-, *bolěti, *milь, *srьdьce*, від яких у кожній з мов протягом віків утворювалися як аналогічні похідні (напр., п. *współczuć*, рос. *сочувствовать*, укр. *співчувати*), так і певним чином структурно чи семантично відмінні (напр., континуанти псл. **žalb, *bolěti*). Тільки для польської мови характерні похідні від псл. **ljutь*, а для російської — від псл. **čęstь*. Польські утворення від псл. **tírěti* та російські від псл. **stradati* розрізняються лише за формою, натомість значеннево вони є еквівалентними кальками лат. *compassio* та гр. *συμπάθεια*. Аналіз лексикографічного матеріалу дозволяє стверджувати, що в історичних словниках польської, російської та української мов відображено більше назв емоцій групи «Співчуття» порівняно із сучасним станом. Особливо це простежується на похідних від псл. **žalb*, багато з яких має широкий спектр не лише емотивних, а й неемотивних значень. З погляду діакронії номінанти емоцій групи «Співчуття» в порівнюваних мовах розвивалися як у напрямку від полісемантичності до звуження й конкретизації семантики, так і навпаки, від моносемантичності до розщеплення значень. Дослідження лексикографічної репрезентації назв емоцій групи «Співчуття» також показало, що більшість цих назв у порівнюваних мовах не має значних семантичних відмінностей в історичних та в сучасних словниках.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

Грінч.	—	Словарь української мови / За ред. Б. Д. Грінченка.— К., 1907–1909.— Т. 1–4.
Даль	—	<i>Даль В.</i> Толковый словарь живого великорусского языка.— СПб.; Москва, 1880–1882 (перевид. фотоспособом, Москва, 1989–1991).— Т. 1–4.
ЕСУМ	—	Етимологічний словник української мови : В 7 т. / За ред. О. С. Мельничука.— К., 1982–2012.— Т. 1–6.
Огієнко	—	<i>Огієнко І. (Митрополит Іларіон)</i> Етимологічно-семантичний словник української мови / За ред. Ю. Мулика-Луцика.— Вінніпег, 1979–1994.— Т. 1–4.
Преображенский	—	<i>Преображенский А.</i> Этимологический словарь русского языка.— Москва; Ленинград, 1910–1949.— Т. 1–3.
СДЯ XI–XIV	—	Словарь древнерусского языка XI–XIV вв.— Москва, 1988–2016.— Т. 1–11.
СлРЯ XI–XVII	—	Словарь русского языка XI–XVII вв.— Москва, 1975–2015.— Вып. 1–30.
СлРЯ XVIII	—	Словарь русского языка XVIII в.— Ленинград, 1984–2015.— Вып. 1–21.
Срезн.	—	<i>Срезневский И. И.</i> Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам.— СПб.,

- 1893–1912.— Т. 1–3.
- ССРЛЯ — Словарь современного русского литературного языка.— Москва ; Ленинград, 1950–1965.— Т. 1–17.
- ССУМ XIV–XV — Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.— К., 1977–1978.— Т. 1–2.
- СУМ — Словник української мови / За ред. І. К. Білодіда.— К., 1970–1980.— Т. 1–11.
- СУМ XVI–XVII — Словник української мови XVI — першої половини XVII ст.— Л., 1994–2017.— Вип. 1–17.
- СЦСРЯ — Словарь церковнославянского и русского языка.— СПб., 1847.— Т. 1–4.
- Тимч. — *Тимченко С.* Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.— К. ; Нью-Йорк, 2002–2003.— Кн. 1–2.
- Тимченко — Историчний словник українського языка / За ред. С. Тимченка.— Х.; К., 1930–1932.— Т. 1–2.
- Фасмер — *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка / Пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева.— Москва, 1964–1973.— Т. 1–4.
- Цыганенко — *Цыганенко Г. П.* Этимологический словарь русского языка.— 2-е изд., перераб. и доп.— К., 1989.— 512 с.
- Черных — *Черных П. Я.* Историко-этимологический словарь современного русского языка.— Москва, 1993.— Т. 1–2.
- Boryś — *Boryś W.* Słownik etymologiczny języka polskiego.— Kraków, 2005.— 862 s.
- Brückner — *Brückner A.* Słownik etymologiczny języka polskiego.— Warszawa, 1957.— 806 s.
- USJP — Uniwersalny słownik języka polskiego / Pod red. S. Dubisza.— Warszawa, 2003.— Т. 1–4. [Wersja elektroniczna dostępna na CD-ROM (wersja 1.0, 2004)].
- Linde — *Linde S. B.* Słownik języka polskiego.— Lwów, 1854–1860.— Т. 1–6.
- SJPD — Słownik języka polskiego / Pod red. W. Doroszewskiego.— Warszawa, 1958–1969.— Т. 1–11.
- SS — Słownik staropolski / Pod red. S. Urbańczyka.— Wrocław etc., 1953–2002.— Т. 1–11.
- SJP-War — Słownik języka polskiego / Ułoż. J. Karłowicz et al.— Warszawa, 1900–1927.— Т. 1–8.
- SJP-Wil — Słownik języka polskiego / Ułoż. A. Zdanowicz et al.— Wilno, 1861.— Cz. 1–2.

L. I. NIKOLAIENKO

COMPARATIVE-HISTORICAL RESEARCH OF LEXIS DENOTING EMOTIONS OF THE TYPE «COMPASSION» IN THE POLISH, RUSSIAN, AND UKRAINIAN LANGUAGES

The article is devoted to the study of the etymology and evolution of the semantics of the emotions names related to the group «Compassion» in the Polish, Russian and Ukrainian languages. The article focuses on nouns and verbs. According to etymological data, the nomination of the emotions of the group «Compassion» in the Polish, Russian and Ukrainian languages took place on the basis of Common Slavic forms **čuti*, **žalb* < **gěl-*, **bolěti*, **milь*, **sъrьdьse*, **stradati*, **tr̥pěti*, **ljutь*, **čęstь*. Most of the names in the compared languages do not have a large semantic difference in historical and modern dictionaries.

Keywords: etymology, semantic evolution, meaning, definition, continuant.